

نقش مردم در پیشرفت اقتصادی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۷/۲۵

تاریخ تأیید: ۱۳۹۳/۳/۲۵

محمدعلی شفیعا*

سیده اشرف موسوی لقمان**

چکیده

از دیدگاه اسلام برخلاف دیدگاه‌های غربی، فرد و جامعه هر دو اصالت دارند. در این چارچوب، مسائلی مانند مقاومت و فضایی مانند جمع‌گرایی، ایثار، از خودگذشتگی، کمک به هم‌نوع در عمل معنا و مفهوم پیدا می‌کند.

مسئله پژوهش پیش‌رو، تبیین نقش مردم در پیشرفت اقتصادی بر مبنای رهنمودهای ولی‌فقیه با استفاده از نظریه داده‌بنیاد متنی است. اهمیت پژوهش پیش‌رو و ضرورت نظریه‌پردازی در آن زمانی آشکار می‌شود که رهبر انقلاب، اقتصاد مردمی را یکی از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی برشمرد. برای این منظور پژوهشگر، بیان‌های مقام معظم رهبری را با توجه به اشراف و بصیرت وی نسبت به مقتضیات اسلامی و ایرانی کشور به‌عنوان منبع جمع‌آوری داده مورد بررسی قرار داده است. پس از تجزیه و تحلیل و رمزگذاری داده‌ها، نظریه نقش مردم در پیشرفت اقتصادی در قالب یک الگوی بصری و با تأکید بر شرایط علمی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها نشان داده شده است. بر مبنای الگوی پیش‌گفته نیز اقدام‌های برنامه‌ای لازم جهت تحقق اقتصاد مردمی پیشنهاد شده است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مردمی، مشارکت مردمی، پیشرفت اقتصادی، مقام معظم رهبری، نظریه داده‌بنیاد.

طبقه‌بندی JEL: P35, H11, L33

*. دانشیار دانشکده مهندسی صنایع دانشگاه علم و صنعت ایران. Email: Omidshafia@iust.ac.ir.

** دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی صنایع _ گرایش مهندسی سیستم‌های اقتصادی اجتماعی، دانشگاه

Email: Meshkatnoor85@gmail.com.

علم و صنعت ایران.

مقدمه

نقش مردم در اقتصاد بسیار مهم است. ایران در جایگاه کشور اسلامی که از ابتدا بر پایه ظلم‌ستیزی و مقاومت در برابر کفر و استکبار جهانی پایه‌های خود را بنا نهاده، توانسته است الگویی از مشارکت مردمی را به تصویر بکشد.

یکی از صحنه‌هایی که به نظر می‌رسد مشارکت مردمی، آموزش مردمی و بیان صادقانه شرایط برای مردم در آن در حد مطلوب نبوده، اقتصاد است که نتیجه‌های حاصله در آن نیز در حد مورد انتظار و مطلوب نبوده است؛ بنابراین لزوم مردمی‌کردن اقتصاد یا استفاده از تمام سرمایه‌های فیزیکی، انسانی و عوامل تولید داخلی در فرایند توسعه و نیز حمایت از آنها در برابر تهدیدها اصل مهمی در اقتصاد مقاومتی است. مردمی‌کردن اقتصاد را می‌توان از دو جنبه بررسی کرد:

۱. افزایش مشارکت مردمی در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی و استفاده از سرمایه‌های اجتماعی جهت مقابله با تهدیدها؛

۲. افزایش استفاده از سرمایه‌های فیزیکی و انسانی متعلق به بخش خصوصی.

مردمی‌سازی اقتصاد یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی نیز شمرده می‌شود که در چند سال اخیر، رهبر معظم انقلاب تأکید فراوانی بر تحقق و اجرای آن داشته‌اند.

مشارکت اقتصادی در اثرگذاری بر شیوه و پویای تولید، روابط حاکم بر این پویا و وسایل مادی تولید برای رفع نیازهای مادی و افزایش تولید متمرکز است که در قالب مداخله و درگیر شدن افراد در نظام تصمیم‌گیری مربوط به تخصیص منابع اقتصادی و مشارکت در سیاست توسعه اقتصادی نمود پیدا می‌کند (غفاری، ۱۳۸۰، ص ۱۴۷). به‌طور کلی به علت مادی‌بودن بنیان فکری نظام‌های غربی، مردمی‌کردن اقتصاد و اقتصاد مقاومتی تحت این نظام‌های اقتصادی و سیاسی به سختی امکان‌پذیر است؛ چرا که سودمحوری (Profit Orientation) فقط فعالیت‌های سودمحورانه را منطقی و عقلی می‌داند؛ در حالی که در اقتصاد مقاومتی هدف تک‌تک افراد جامعه فقط حداکثر کردن سود (Profit Maximization) و نفع شخصی (Personal Profit) نیست.

در تجربه اقتصاد ایران، عمده سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر آموزه‌های اقتصاد سرمایه‌داری و اجرای برنامه‌های تعدیل ساختاری بوده است؛ هرچند شدت و ضعف آن در

برهه‌های زمانی گوناگون، متفاوت بوده است. این بنیان‌های فکری در نظام انگیزشی جامعه اثرهای نامطلوبی را بر جا گذاشته است که مانعی در تحقق اقتصاد مردمی (People's Economy) شمرده می‌شود، از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: الف) انسان ضد اجتماعی؛ ب) اصالت فرد در لیبرالیسم؛ ج) نامعلوم بودن اصالت فرد یا جمع در فلسفه غرب. هنجارهای فرهنگی جدید - خصوصی در برابر عمومی، فردی در برابر اجتماعی و ... - همه در خدمت القای ارزش‌های خودخواهانه‌ای هستند که اقدام جمعی را تضعیف می‌کند. امریکایی‌سازی فرهنگی شامل یورشی همه‌جانبه به سنت‌های فرهنگی به بهانه مدرنیزاسیون حمله به تعهدهای جمعی به بهانه فردیت و نفی دموکراسی از راه کارزارهای عظیم رسانه‌ها با تأکید بر اشخاص است (پتراس، ۱۳۷۲، ص ۶۶). در قرن بیستم فصیح‌ترین کشمکش میان فرد و جامعه را فروید (Freud) داشته است. وی در واپسین رساله‌های عمومی خود درباره فرهنگ، جامعه و فرد، روایت‌هایی از نظریه سنتی قرارداد اجتماعی را بازگو می‌کند:

زندگی بشر به صورت اجتماعی فقط از هنگامی آغاز می‌شود که گروهی از انسان‌ها با یکدیگر متحد می‌شوند و قدرتی برتر از هر یک از افراد به تنهایی پدید می‌آورند و در برابر همه افراد همچنان متحد باقی بمانند. این جایگزینی قدرت متحد گروهی با قدرت آحاد انسانی گامی تعیین‌کننده به سوی تمدن است. جوهر این تغییر محدود کردن امکانات خشنودی خویش از سوی اجتماع است، حال آنکه برای فرد چنین محدودیتی ناشناخته بود (Freud, 1989, p. 59).

در میان اندیشه‌وران مسلمان نیز که به طور مستقیم به بحث اصالت جمع یا فرد پرداخته و برای دیدگاه خود از آیه‌های قرآنی یاری گرفته‌اند، می‌توان از شهید مطهری؛ و شهید صدر؛ نام برد. آنها باور داشتند که جامعه مرکب حقیقتی از نوع مرکبات طبیعی است؛ اما ترکیب روح‌ها، اندیشه‌ها، عاطفه‌ها، خواست‌ها، اراده‌ها و سرانجام ترکیب فرهنگی نه ترکیب تن‌ها و اندام‌ها، افراد با سرمایه‌ای فطری و سرمایه‌ای اکتسابی از طبیعت وارد زندگی اجتماعی می‌شوند از لحاظ روحی در یکدیگر ترکیب شده و هویت روحی جدیدی که از آن به روح جمعی تعبیر می‌شود، می‌یابند (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۲۶). به عبارت دیگر در دیدگاه شهید مطهری؛ هم فرد اصالت دارد و هم جامعه؛ به عبارت دیگر

در پارادایم فلسفه غرب عنوان «بحث اصالت فرد یا جمع؟» است؛ اما در پارادایم فلسفه اسلامی «اصالت فرد و جمع؟» است (هادوی‌نیا، ۱۳۸۷، ص ۳۰۴).

با توجه به توضیح‌های پیشین نظریه‌هایی درباره اقتصاد مردمی و مشارکت مردم در شکوفایی اقتصاد وجود دارد؛ اما به‌طور مشخص تا به حال پژوهشی که در بستر اقتصاد مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و مبتنی بر مقتضیات بومی کشور ایران به این مقوله بپردازد، صورت نگرفته است. تحقیق پیش‌رو در پی تبیین جایگاه و نقش مردم در پیشرفت اقتصادی براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری است.

روش شناسی پژوهش

نظریه داده‌بنیاد (Grounded Theory) نوعی از نظریه است که به‌صورت استقرایی از مطالعه یک پدیده حاصل می‌شود. در این روش مطالعه پدیده اجازه می‌دهد که نظریه حاکم بر آن در طول زمان پدیدار شود (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴، ص ۵۷ - ۵۹).

در حقیقت راهبرد نظریه بنیادی، نوعی روش‌شناسی عمومی برای تدوین نظریه‌هایی است که در داده‌های گردآوری‌شده و تحلیل‌شده به‌صورت نظام‌مند ریشه دارد. هدف نهایی این راهبرد، ارائه تبیین جامع نظری درباره پدیده‌ای خاص است که به‌صورت استقرایی از مطالعه آن پدیده حاصل می‌شود. به‌طور کلی این راهبرد، داده‌های حاصل از منابع اطلاعاتی را به مجموعه‌ای از رموزها، رموزهای مشترک را به مقوله و آنگاه مقوله‌ها را به نوعی نظریه تبدیل می‌کند. پدیده مورد مطالعه می‌تواند مسئله‌ای در سازمان یا حتی در یک متن باشد. درباره متن‌ها خود پژوهشگر با طرح مسئله‌ای به مطالعه متن‌های گوناگون از جمله کتاب، مجله و منابع گوناگون متنی می‌پردازد و داده‌های مرتبط با مسئله را استخراج و آنها را رمزگذاری و طبقه‌بندی می‌کند و سرانجام نظریه خود را ارائه می‌دهد.

۱. چرایی انتخاب روش پژوهش و منابع داده‌ها

هرچند از سوی اندیشه‌وران مسلمان برای علوم دینی، روش‌شناسی‌های علمی و دقیقی تدوین و اجرا شده است که اصول فقه، روش‌های کلامی، روش‌های تفسیری، علم رجال و درایه از آن جمله هستند؛ اما درباره علوم جدید و کاربردی و چگونگی انجام تحقیق در متن‌های دینی برای پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه معاصر اقدام در خور توجهی صورت

نگرفته است. از سوی دیگر روش‌شناسی متعارف در علوم دینی که به‌طور عمده در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای دانش فقه تدوین شده است، برای استفاده در تحقیق‌های علوم جدید و معاصر با رویکرد اسلامی، ناکافی به نظر می‌رسد.

یکی از روش‌هایی که می‌تواند مانند پلی بین دو پارادایم گذشته و آینده نقشی اساسی ایفا کند، روش نظریه داده‌بنیاد است. روشی که با استفاده از استقراء و براساس داده‌های واقعی و کیفی به پدیدساختن نظریه می‌پردازد. این روش با شکستن قالب‌های محدود گذشته که اغلب به آزمون نظریه‌های مستفاد از قیاس بسنده می‌کرد خود به نظریه‌پردازی می‌پردازد. این ویژگی باعث شده است که روش نظریه داده‌بنیاد با تحقیق‌های اسلامی سنخیت بیشتری داشته باشد؛ زیرا تحمیل پیش‌فرض‌های محقق بر متن‌های اسلامی و تفسیر به رأی آنها برای انطباق با نظریه‌های برخاسته از رویکردهای تجربی و مادی به شدت از سوی اندیشه‌وران مسلمان نکوهش شده است. از سوی دیگر، مرحله‌های انجام نظریه داده‌بنیاد از چگونگی جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله‌های دسته‌بندی آنها و تجزیه و تحلیل نهایی و ارائه نظریه بی‌شبهت با سیره محققان اسلامی نیست (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۴).

نظریه داده‌بنیاد عبارت است از فرایند ساخت یک نظریه مستند و مدون از راه گردآوری سازمان‌یافته داده‌ها و تحلیل استقرایی مجموعه داده‌های گردآوری‌شده به‌منظور پاسخ‌گویی به پرسش‌های نوین در زمینه‌هایی که فاقد مبانی نظری کافی برای تدوین هر گونه فرضیه و آزمون آن هستند.

از آنجایی که بیان‌های مقام معظم رهبری در جایگاه یک فقیه، اسلام‌شناس، رهبر جامعه اسلامی و آشنا به مقتضیات جامعه کنونی ایران، برخوردار از یک مکتب فکری برخاسته از روح آموزه‌های اسلام ناب است، از نظر محققان بررسی فرمایشات وی نیز در حوزه تحقیق‌های اسلامی قرار می‌گیرد و نظریه داده‌بنیاد بهترین روش انجام کار است.

استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد در جایی است که محقق نیازمند نظریه‌ای جدید درباره پدیده مورد مطالعه است. پدیدساختن نظریه متفاوت از جمع‌آوری و تدوین مجموعه‌ای از نظریه‌های پیشین درباره موضوعی خاص است (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶، ص ۷۷)؛ از این‌رو می‌توان روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد را از حیث کارآمدی و کمک به فهم محقق در رتبه‌ای بالاتر قرار داد؛ چرا که افراد موجود در یک محیط را در نظر گرفته،

احساس‌های آنان را درک کرده و تا حد امکان می‌کوشد پیچیدگی‌های موجود در فرایند رفتارها و تعامل‌های آنان را انعکاس دهد (Creswell, 2005, p. 411).

بررسی اندیشه‌های مقام معظم رهبری در حوزه مسائل اقتصادی یگانه راه موجود برای پرهیز از انحراف در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی است؛ بنابراین مطالعه‌ها و بررسی اندیشه‌های وی در مقطع کنونی برای درک فضای کلی و معادله‌های سیاسی و اقتصادی حاکم بر ایران و جهان امری درخور توجه است.

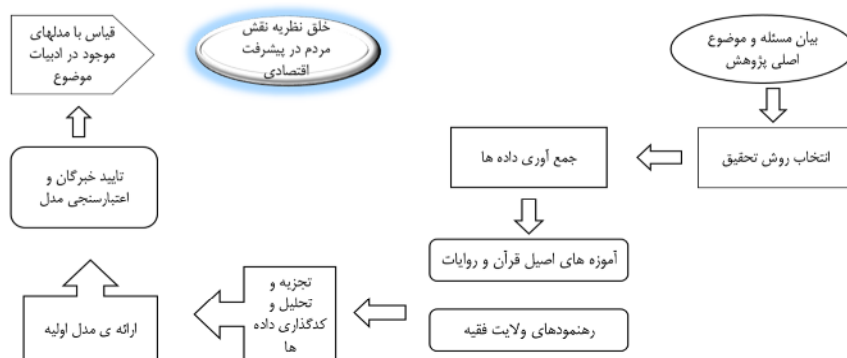
کوشش برای ماندگاری و دوام اثر این اندیشه، بسته به بررسی مؤلفه‌ها و چارچوب‌های آن است که در پژوهش پیش‌رو به آن پرداخته شده است. فهم منظومه فکری مقام معظم رهبری، نیازمند دستیابی به نظام مفهومی‌های حاکم بر سخنان وی و استنباط از آن است که در پژوهش پیش‌رو تدوین این نظام مفهومی‌ها در حوزه اقتصاد مقاومتی، مشارکت اقتصادی و مردمی‌سازی اقتصاد پی‌گیری می‌شود.

تحلیل و طراحی نظام مفهومی‌های اندیشه‌ای مقام معظم رهبری فهم رهنمودهای وی را آسان‌تر کرده و امکان طراحی نظام اندیشه‌ای وی را برای اجرا فراهم می‌کند. در حوزه عمل نیز امکان آشنایی اندیشه‌وران با چارچوب‌های اندیشه‌ای و استفاده مدیران و برنامه‌ریزان از اساسی‌ترین دغدغه‌های وی را فراهم می‌سازد. براساس توضیح‌های پیشین روش‌شناسی پژوهش پیش‌رو بر مبنای راهبرد داده‌بنیاد متنی است. این روش در منبع (دانایی فرد و مومنی، ۱۳۸۸، ص ۷۵ - ۱۱۰) استفاده شده است.

۲. مدل مفهومی پژوهش

جمع‌آوری داده‌ها در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به شیوه ارادی و نه تصادفی انتخاب می‌شود. مسئله پژوهش جاری، تبیین نقش مردم در پیشرفت اقتصادی بر مبنای رهنمودهای ولی‌فقیه با استفاده از نظریه داده‌بنیاد است. مدل مفهومی تحقیق در شکل ۱ نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، بهره‌گیری از نظریه داده‌بنیاد متنی باید به پدیدساختن نظریه بینجامد و این مهم در شکل نمایش داده شده است. سرانجام نتیجه پژوهش حاضر و رمزگذاری انتخابی در قالب یک مدل بصری بیان شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

پیاده‌سازی روش

۱. پرسش‌ها و فرضیه‌هایی درباره نظریه‌پردازی داده‌بنیاد

در کل می‌توان چنین گفت که مطالعه نظریه‌پردازی داده‌بنیاد با پرسش «اینجا چه می‌گذرد؟» آغاز می‌شود. این شیوه به محقق کمک می‌کند فرایند یا یک موقعیت را درک کند. در این مرحله‌ها محقق باید ویژگی‌ای داشته باشد که در اصطلاح حساسیت نظری (Theoretical Sensitivity) نامیده می‌شود. حساسیت نظری باید در دو مرحله انتخاب موضوع و رمزگذاری حفظ شود. ایده حساسیت نظری را گلیسر (۱۹۷۸) ارایه کرده است. در تحقیق پیش‌رو پژوهشگر با مطالعه منابع یادشده، برای پاسخ به پرسش‌های موجود در حوزه مردمی‌سازی اقتصاد، داده‌های مرتبط با اقتصاد مردمی، مشارکت مردم، کارآفرینی و ... را فیش‌برداری و احصا کرده است؛ سپس با تجزیه و تحلیل داده‌ها نظریه خود را تبیین کرده و کدها و مفهوم‌ها را در ارتباط با آن طبقه‌بندی کرده است.

۲. جمع‌آوری داده‌ها

در مرحله جمع‌آوری داده، نمونه‌گیری (Sampling) هدفمند انجام می‌گیرد. نمونه‌گیری نظری (Theoretical Sampling) شیوه‌ای از جمع‌آوری داده بر مبنای مفهوم‌ها و موضوع‌هایی است که از داده سرچشمه می‌گیرد. هدف از این نمونه‌گیری نظری، جمع‌آوری داده از مکان‌ها، افراد و حوادث است. با اینکه امکان توسعه‌دادن مفهوم‌ها بر

مبنای بُدهای آنان و تشخیص روابط بین مفهوماست. در نمونه‌گیری نظری، محقق باید اجازه دهد که تحلیل فرایند تحقیق را هدایت کند. نمونه‌گیری تا زمانی ادامه خواهد یافت که طبقه‌ای به اشباع (Saturation) برسد. اغلب تصور بر این است که اشباع نظری زمانی اتفاق می‌افتد که دیگر، طبقه تازه‌ای از داده‌ها استخراج نمی‌شود؛ اما در اصل، اشباع نظری چیزی ورای این موضوع است. در این مرحله از پژوهش، بیان‌های مقام معظم رهبری درباره پیشرفت اقتصادی و مردمی‌سازی اقتصاد به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های این نظریه طی سال‌های ۱۳۶۲ - ۱۳۹۱ تحلیل و بررسی شده است.

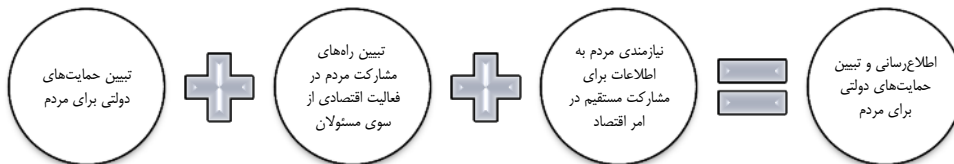
۳. مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تحقیق نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، فرایند جمع‌آوری داده‌ها، نظم‌دادن و تجزیه و تحلیل داده‌ها به هم وابسته بوده و همزمان انجام می‌شوند. به باور اشتراوس و کوربین (Strauss and Corbin) این فرایند، اعمالی را نشان می‌دهد که به وسیله آن نظریه‌ها بر پایه داده‌ها ساخته می‌شوند. این قسمت فرایند اصلی ساختن نظریه است. نکته شایان ذکر اینکه مرز بین انواع رمزگذاری‌ها مصنوعی است؛ یعنی ممکن است از یک مرحله رمزگذاری به مرحله دیگری وارد شد، بدون اینکه متوجه بود. این اتفاق بیشتر در مرحله‌های رمزگذاری باز و رمزگذاری محوری اتفاق می‌افتد. در مرحله تحلیل، رمزگذاری‌های باز (Open Coding)، محوری (Axial Coding) و انتخابی (Selective Coding) وجود دارند. رمزگذاری به بخش فرایندی از تحلیل اشاره دارد که از خلال آن مفهوماهای تشخیص داده شده، بُدها و ویژگی‌های آن در داده‌ها کشف می‌شوند. رمزگذاری باز به آن بخش از کار اطلاق می‌شود که به طبقه‌بندی کردن پدیده‌ها از یادداشت‌های کوتاه پرداخته می‌شود که نتیجه نهایی آن، نام‌نهادن و طبقه‌بندی کردن مفهوماست. در این نوع تحلیل، نکته‌های کلیدی داده‌ها تحلیل شده و معانی یافت‌شده از آنها رمزگذاری می‌شود. بر این اساس در پژوهش پیش‌رو رمزها اشاره به نکته‌ها و موضوع‌های برجسته و مهم در خلال سخنرانی‌های رهبری داشته و دغدغه‌ها و تأکیدهای وی را نشان می‌دهد؛ بنابراین با تفکیک عبارت‌ها یا حتی کلمات به وسیله پژوهشگر و با بررسی ۲۲ سخنرانی مقام معظم رهبری، تعداد ۲۵۹ رمز باز در یک جدول به دست آمد. فرایند مقایسه کدها با یکدیگر برای یافتن محور مشترک باعث

شکل‌گیری مفهوم‌ها شد؛ به‌طور مثال سه رمز «تبیین حمایت‌های دولتی برای مردم»، «تبیین راه‌های مشارکت مردم در فعالیت اقتصادی از سوی مسئولان»، «نیازمندی مردم به اطلاعات برای مشارکت مستقیم در امر اقتصاد» که از سه سخنرانی گوناگون استخراج شده بود، در یک مفهوم «اطلاع‌رسانی و تبیین حمایت‌های دولتی برای مردم» ادغام شده و در شکل ۲ نشان داده شده‌اند. معیار توقف در رمزگذاری باز رسیدن به غنای محتوایی و اطلاعاتی و در حقیقت کفایت نظری است. چند بررسی آخر نشان داد که هیچ مفهوم جدیدی تولید نشده و غنای اطلاعاتی حاصل شده است.

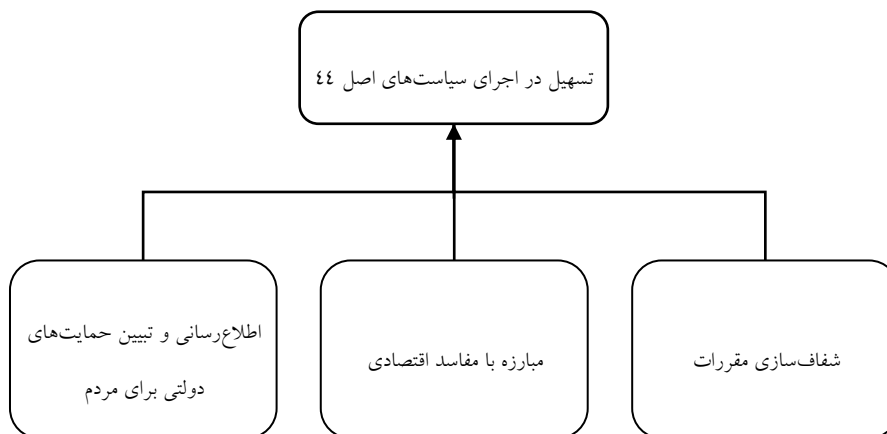
شکل ۲: چگونگی تبدیل رمزها به مفهوم‌ها

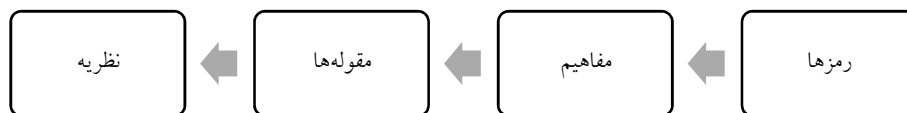
رمزگذاری محوری مرحله دیگری از تحلیل است که پس از مرحله رمزگذاری باز انجام می‌شود. رمزگذاری محوری را *اشتراوس* و *کوربین* فرایندی می‌دانند که طی آن مفهوم‌ها به هم ربط داده می‌شوند (Lee, 2001, p. 50). بعد از اینکه در روند رمزگذاری باز، داده‌ها به مفهوم‌ها و طبقه‌بندی‌ها تقسیم می‌شوند، رمزگذاری محوری، آنها را به سمت هم می‌کشاند تا ارتباط آنها و طبقه‌بندی‌ها و زیر طبقه‌بندی‌ها را در شکل جدیدی نشان دهد؛ پس هدف اصلی رمزگذاری محوری این است که داده‌هایی را که در فرایند رمزگذاری شکسته شده‌اند، دوباره گردآوری کند. در این رمزگذاری، فرد به دنبال برهم زدن و پیوستن طبقه‌بندی‌هاست تا تبیینی دقیق‌تر و کامل‌تر از پدیده ارائه شود. بر این اساس در پژوهش پیش‌رو نیز از راه مقایسه هر مفهوم با مفهوم‌های دیگر، محورهای مشترکی کشف شد که مقوله‌ها را شکل داد؛ بنابراین مفهوم «اطلاع‌رسانی و تبیین حمایت‌های دولتی برای مردم» با مفهوم‌هایی مانند «شفاف‌سازی مقررات»، «مبارزه با مفاسد اقتصادی» و سه مفهوم دیگر که در اینجا به آن اشاره نشده؛ اما در جدول موجود است، در شکل ۳، ذیل مقوله «تسهیل در اجرای سیاست‌های اصل ۴۴» قرار گرفتند. در انتهای این مرحله مفهوم‌ها و مقوله‌ها به تأیید خبرگان رسیدند.

منطق پژوهش ایجاب می‌کند تا در ابتدا، رمزگذاری‌ها، سپس مفهوم‌ها و سرانجام جمع‌بندی و مدل‌نهایی ارائه شود؛ اما به علت حجم بالای مطالب، فقط مفهوم‌ها و مقوله‌هایی ذکر خواهد شد. نتیجه‌های این بخش در جدول ۱ آمده است.

شکل ۳: چگونگی تبدیل مفهوم‌ها به مقوله‌ها

شکل ۴: راه تکامل نظریه در استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد (دانایی فرد، ۱۳۸۴)

جدول ۱: جمع‌بندی مقوله‌ها و مفهوم‌ها حاصل از رمزگذاری‌ها

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۳) (بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	واگذاری بنگاه‌های اقتصادی دولتی به بخش خصوصی و تعاونی تغییر در نگرش در مسائل اقتصادی تغییر در ساختارهای تشکیلاتی و اداری، قوانین و قواعد موضوعه تغییر در نقش و سهم هر کدام از دستگاه‌ها تنظیم و تصویب بودجه براساس این سیاست‌ها	اهمیت سیاست‌های کلی اصل ۴۴
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	عدم تناسب تحول‌های اقتصادی با دیگر بخش‌ها	تبیین انگیزه سیاست‌های اصل ۴۴

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
	کارآمدی در جهت رشد رونق اقتصاد	
	کارآمدی در جهت تأمین عدالت	
	رعایت خط میانه اقتصاد سرمایه‌داری و سوسیالیسم	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۷/۲۴)	فراهم‌آوردن موجبات رشد و توسعه اقتصادی و راه‌گشای واقعی آن	سیاست‌های کلی اصل ۴۴
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۶/۴)	معیار قراردادن شکوفایی اقتصادی کشور برای تعیین مصداق و راهکارها	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۸/۶/۱۸)	آزادشدن دولت از فعالیت‌های اقتصادی غیرضرور	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۸)	باز شدن راه برای حضور حقیقی سرمایه‌گذار در عرصه اقتصاد کشور	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)	تکیه بر تعاون - شرکت‌های تعاونی - و پتتر گسترده شرکت‌های تعاونی بر روی اقشار ضعیف مردم	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱/۳۰)	ورود نیروهای مردمی به عرصه اقتصاد	
	پرداختن دولت به آداب و قواعد نقش حاکمیتی	
	سیاست‌گذاری‌های اجرایی و ایفای نقش حاکمیتی صرف چگونگی مصرف درآمدهای ناشی از این واگذاری	
	متنوع‌شدن منابع درآمدی آحاد مردم	
	گشایش کار مردم و رفاه عمومی	
	بر زمین ماندن بخش عمده‌ای از ظرفیت‌ها	
	رصدکردن پیشروی سیاست‌های اصل ۴۴	
	سوق‌دادن ثروت‌های عمومی به سمت اقشار محروم	
	تطبیق لایحه مجلس با سیاست‌ها	
	محو خط مشی غلط انقلاب اسلامی در عرصه اقتصاد	
	عدالت‌خواهی	
	توجه دولت به فلسفه وجودی این اصل	
	جدا بودن عرصه‌های فرهنگی و بهداشتی از اصل ۴۴	
	پی‌گیری پرسش‌ها و ابهام‌ها با دعوت از مسئولان	
	شمول خصوصی‌سازی	

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
	سیاست‌گذاری و نظارت و هدایت دولت	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۵/۲۶)	ناتوانی بخش خصوصی از سرمایه‌گذاری بزرگ در برخی بخش‌ها	اجرای صحیح اصل ۴۴
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۸)	امکان‌سنجی مدیریت خوب بخش خصوصی	
	افق برنامه‌ریزی میان‌مدت و بلندمدت	
	سیاست‌گذاری دولت در جهت حمایت از سرمایه‌گذاری‌های بزرگ بخش خصوصی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۶/۴)	موفقیت و اطمینان‌ناظر سرمایه‌گذاران داخلی	جایگاه سرمایه‌گذاری در اصل ۴۴
	تشویق سرمایه‌گذاران خارجی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	سرعت عمل در کار بدون شتاب‌زدگی	تسهیل در اجرای سیاست‌های اصل ۴۴
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۱/۱)	مبارزه با مفساد اقتصادی	
	انجام مطالعه‌ها	
	مد نظر قرار دادن بخش‌های سیاست‌ها	
	تعادل در اجرای همه بندها	
	اطلاع‌رسانی و تبیین حمایت‌های دولتی برای مردم	
	پرخورد فعالانه دولت و همکاری با مردم	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۵/۲۶)	کافی نبودن واگذاری صرف بنگاه‌ها	تحرك در اجرای سیاست‌های اصل ۴۴
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۷/۲۴)	مصادق‌های متفاوت اصل ۴۴ در دوره‌های گوناگون انقلاب	جابه‌جایی خطوط هندسی نظام در اصل ۴۴
	تغییر اقتضانات و الزام‌های اجرایی اصل ۴۴ بر حسب شرایط کشور	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۱۶)	مدیریت دقیق و عالمانه منابع مالی از سوی دولت	اجرای کامل، دقیق، همه‌جانبه و مستمر سیاست‌های اصل ۴۴
	مرغوبیت بخش و افزایش کیفیت کالاهای ساخت داخل از سوی کارآفرینان	
	عدم اکتفا به شعارها جهت رغبت مردم به مصرف کالای داخل صرف	
	تخصیص منابع در جهت ارزش افزوده مالی و غیرمالی	
	افزایش تولید و اشتغال	
	روفق کسب و کار	

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۳)	به مثابه الزام‌های اقتصاد مقاومتی	اقتصاد مردمی، اقتصاد اسلامی
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۵/۲۶)	زمینه‌ساز تحول	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۱/۱)	توانمندسازی بخش خصوصی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)	کمک‌کردن نظام بانکی کشور	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۳)	مشروع‌بودن تولید ثروت از نظر اسلام	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۵/۸)	کمک‌کردن دستگاه‌های دولتی و قوه مجریه و قضاییه	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱ ۶ ۲)	مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و اقدام	توجه کامل به توده‌های مردم
	ترجیح منافع توده‌های مردم بر منافع و خواست گروه‌های خاص اقتصادی، فرهنگی و سیاسی	
	ترجیح رضایت توده‌های مردم در برابر رضایت گروه‌های خاص	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۲/۱۰)	عامل رشد مادی و ثروت کشور	نقش کارگران عمومی در رشد اقتصادی
	عامل تحقق بخشنده به تمام فکر، هدف‌ها و برنامه‌ها	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۳)	توانمندسازی بخش خصوصی	مردمی‌کردن اقتصاد
	اجرای سیاست‌های اصل ۴۴	
	استفاده از تمام ظرفیت‌های دولتی و مردمی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱ ۵ ۳)	امکان‌پذیر نبودن کار درست و قوی بدون مبارزه با مفاسد اقتصادی	کار سالم مردمی
	پی‌گیری مفسدان اقتصادی	
	عدم وجود تضاد بین مشارکت مردم و مبارزه با مفاسد اقتصادی	
	لزوم تیزبینی و مراقبت به‌منظور پدیدساختن کارآفرینی واقعی در بین مردم	
	همکاری قوه مجریه و قضاییه در این مورد	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۱/۱)	نقش رسانه‌ها در آگاهی مردم	لزوم مشارکت مستقیم مردم در امر اقتصاد
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)	تکیه به مردم در چارچوب اسلام و با هدایت اسلام و نگاه اسلامی	تبیین سیاست تکیه به مردم در نظام اسلامی
	تکیه به مردم با انگیزه دفاع از محرومان عمومی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)	کوشش جامعه در جهت ایفای مسئولیت زمان خود به‌ویژه افراد متمکن	ایفای نقش فعال در اقتصاد مقاومتی

مقوله‌ها	مفهوم‌ها	منابع مورد استفاده
	پشتیبانی مردم از مسئولان کشور	(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)
	باز بودن میدان کار اقتصادی	(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۸/۲۰)
	توانایی مردم ما در سازندگی با وجود تحریم‌ها	(بیانات مقام معظم رهبری، ۶۶/۸/۲۹)
	لزوم مشارکت صاحبان اصلی مشکل در حل	(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۵/۸)
	مشارکت فعال مردم باعث کوشش در جهت حفظ نتیجه	(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)
	به‌کارگیری امکانات مردم در جهت مصالح آنان	(بیانات مقام معظم رهبری، ۷۷/۱۲/۴)
	نیاز به گام‌های استوار و همت‌ها و تصمیم‌های آحاد مردم به‌عنوان پایه‌های اصلی حکومت و کار مردمی	
	نقش دانشگاه‌ها، دستگاه‌های دولتی و آحاد مردم، بهادادن به مردم اقتصاد همراه مقاومت در برابر کارشکنی	
لوازم اقتصاد مقاومتی	استفاده از تمام ظرفیت‌های بخش‌های دولتی و غیردولتی	(بیانات مقام معظم رهبری، ۷۶/۶/۲)
	اهتمام جدی به حل مشکل‌های معیشتی مردم	(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)
	استفاده از تمام ظرفیت‌های مادی و انسانی دولتی و غیردولتی	(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)
لزوم توجه به قدرت جوانان در حل مشکلات کشور	روحیه معنوی و تمسک به اسلام و انقلاب عامل حل مشکل‌ها	(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)
	شناخت و تکیه بر توده‌های انقلاب و به‌ویژه جوانان	(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۲/۱۴)
	نسل جوان، گره‌گشای دوره‌های سخت و محنت‌های بزرگ	(بیانات مقام معظم رهبری، ۷۷/۲/۷)
	علاقه جوانان به اسلام و ایران، عامل کارسازی	
	تعامل با نخبگان همفکر و با اخلاص	
کاهش تصدی‌گری دولتی	استفاده از ظرفیت مدیریتی کشور	(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)
	سالم سازی دستگاه عظیم اداری و دیوانی	(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۲/۱۴)
	در انحصار قرار ندادن فعالیت‌های اقتصادی در برابر دولت و کارمندان	(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)
	تصدی‌گری فقط در وظایف حکومتی و جلوگیری از ورود دولت به تصدی‌گری‌های جدید	(بیانات مقام معظم رهبری، ۶۶/۸/۲۹)
	کوشش در جهت رسیدن به اهداف چشم‌انداز از سوی مردم	
	توجه به رفع فقر و محرومیت	

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۵/۲۶)	پدیدساختن یک اقتصاد رقابتی با حضور بخش خصوصی و سرمایه آن	تجدیدنظر در زمینه مالکیت دولت و فعالیت اقتصادی دولت
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)	پرهیز از افراط در حمایت بخش خصوصی	چارچوب حمایت از بخش خصوصی
	تقویت بخش تعاونی برای رعایت مصلحت عموم	
	مراقبت از نابودشدن اموال دولتی در این چارچوب	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۷۲/۸/۱۸)	در چارچوب قانون اساسی	رعایت جهت‌های ذیل در امر واگذاری مؤسسه‌های اقتصادی به مردم
	حفظ امنیت ملی و ثبات حاکمیت ارزشهای اسلامی و انقلابی	
	عدم خدشه‌دار شدن حاکمیت نظام یا تضییع حق مردم یا پدیدساختن انحصار	
	توجه به مدیریت سالم و اداره درست کار	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)	رشد میزان بودجه تحقیق‌هایی از تولید ناخالص ملی	توجه به پژوهش‌های علمی
	راه‌اندازی بنیاد نخبگان	
	تقویت صندوق حمایت از پژوهشگران	
	راه‌اندازی دفتر ارتباط علم و صنعت	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)	پرهیز از اسراف و تبذیر	مدیریت مصرف
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۳)	حرکت جهادی در اصلاح الگوی مصرف	
	مصرف تولید داخلی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)	عدم استفاده دستگاه‌های حاکمیتی از تولیدهای غیرایرانی	گسترش تولیدهای داخلی از سوی مردم
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۲/۱۰)	بستن راه مصرف کالاهای خارجی از سوی مردم	
	عزم راسخ مردم در تولید داخلی	
	کیفیت تولید و برجسته‌کردن تولید داخلی	
	قابل رقابت‌بودن قیمت تمام‌شده	
	کمک‌های دولت	
	در خدمت قرار گرفتن تمام آحاد جامعه برای تولید داخلی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)	مسئولیت دستگاه‌های فرهنگ‌ساز	مبارزه با اسراف

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
(بیانات مقام معظم رهبری، ۷۶/۶/۲)	مسئولیت رسانه ملی و دستگاه‌های اجرایی	
	پرهیز از اسراف در کنار تولید ثروت	
	پرهیز از ولخرجی در مصرف اموال	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	عدالت شرط ضروری استواری روابط سالم، قوی و نشان‌دهنده پیشرفت مردم و حاکمیت	نگاه عدالت‌محور اقتصادی
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)	یکسان‌بودن فرصت‌ها	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)	اطمینان مردم از اجرای عدالت، بسترساز اعتماد به حکومت	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۶/۴)	سیاست‌های اصل ۴۴ مکمل اقتصاد عدالت‌محور	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۸)	محور نبودن سرمایه و سرمایه‌داری در تصمیم‌های کلان	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۵/۱۶)	سرمایه و سرمایه‌دار در خدمت رشد جامعه	
	انجام کار با ضابطه صحیح	
	محکوم‌بودن سوء استفاده از سرمایه در نگاه ما	
	هدایت صحیح سرمایه با مدیریت درست	
	توسعه و عدالت‌محوری در کنار هم	
	هماهنگی عدالت با توسعه و رشد اقتصادی	
	عدالت، فراهم‌آوری زمینه مشارکت مردم در امور گوناگون از جمله اقتصاد	
	عدالت رعایت حقوق متقابل برای تنظیم روابط و تعیین حدود و مرزهای حاکمیت و ملت	
	توجه به عدالت بعد از عمران و آبادانی در زمین	
	لزوم رعایت عدالت در کاهش حجم دولت، خصوصی‌سازی و بخش تعاونی و دولتی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۶/۱/۱)	خطرناک‌بودن دشمن درونی و ویژگی‌های بد مردم	دشمن‌های تهدیدکننده داخلی و خارجی
	دور کردن ویژگی‌های ناامیدکننده از مردم باعث پیشرفت	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۵/۸)	پی‌گیری آرمان‌ها به‌صورت منطقی از سوی مسئولان	هماهنگی آرمان‌ها با واقعیات
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۱/۱)	داشتن روحیه جهادی	الزام‌های تحقق حرکت عظیم اقتصادی
	استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه	

منابع مورد استفاده	مفهوم‌ها	مقوله‌ها
	عدم ابتلا به مسائل حاشیه‌ای در کشور	
	حفظ اتحاد و انسجام ملی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۳/۷/۴)	استمرار خط سیاسی در سند چشم‌انداز	ثبات سیاست‌های کلان کشور
	ثبات در سیاست، باعث اطمینان از کار بلندمدت اقتصادی و اجتماعی	
	توجه به موضوع در اظهارها، عملکرد و انعکاس رفتارها	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۱۶)	رفع پیچ‌وخم‌های اداری	بهبود فضای کسب‌وکار
	ارائه صحیح تسهیلات	
	اهتمام بیشتر دولت	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	افزایش ثروت ملی	اقتصاد اسلامی
	توزیع عادلانه و رفع محرومیت در درون جامعه اسلامی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	فرصت‌های برابر سرمایه‌گذاری برای آحاد جامعه	استغناء در ثروت ملی
	حمایت دولت از سرمایه‌گذاران	
	به‌دست گرفتن فعالیت‌های کارآفرین و ثروت‌آفرین از سوی جوانان	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۱/۳۰)	کمک به فعالیت اقتصادی	مبارزه با مفسد اقتصادی
(بیانات مقام معظم رهبری، ۹۰/۵/۲۶)	بسترساز رقابت سالم اقتصادی	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۸۹/۶/۱۶)	اصلاح و شفاف‌سازی مقررات	
(بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۶/۲)	جهاد در برابر دشمنان این سیاست‌ها	
	مخالفت برخی در داخل و خارج با اجرای این سیاست‌ها	
	ضرورت همکاری متقابل دولت و دستگاه قضا و رسیدگی به مسائل قضایی و دفاع از مالکیت افراد	
	اهتمام به پی‌گیری جدی مسائل و نظارت آگاهانه	
	یک رکن اساسی کار	
	تقدیر از فعالان اقتصادی در عرصه فکر، سرمایه و کارآفرینی	

اشباع نظری در تحقیق پیش‌رو همان‌گونه که در تشریح روش تحقیق بیان شد، مبتنی بر جامعیت نظری تحلیل‌ها و کدگذاری‌ها و نیز جامعیت مفهوم‌ها و مقوله‌هایی است که براساس نظر محققان و حساسیت نظری آنها، این مهم حاصل شده است.

پس از رمزگذاری محوری، رمزگذاری انتخابی انجام می‌گیرد. این رمزگذاری فرایند ادغام و تصحیح نظریه است. در رمزگذاری محوری، طبقه‌بندی‌ها به‌طور نظام‌یافته گسترش می‌یابند و به طبقه‌های خردتر مرتبط می‌شوند؛ اما هنوز هنگام آن نرسیده که طبقه‌بندی‌ها برای یک طرح نظری کلی یکتا شوند. در این مرحله از رمزگذاری، نظریه‌پرداز داده‌بنیاد، نظریه‌ای از روابط موجود بین مقوله‌های تولیدشده در مدل رمزگذاری محوری به نگارش در می‌آورد. در سطح اصلی، این نظریه تفسیری انتزاعی برای فرایندی که در پژوهش مطالعه می‌شود، ارائه می‌دهد (A. Strauss & Corbin, 1998, p.118).

به عبارت دیگر، رمزگذاری انتخابی، یافته‌های مرحله‌های رمزگذاری پیشین را گرفته، مقوله محوری را انتخاب می‌کند، به شکلی نظام‌مند آن را به دیگر مقوله‌ها ارتباط می‌دهد، آن روابط را ثابت می‌کند و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، تکمیل می‌کند؛ بنابراین مقوله محوری، بخش بسیار مهمی از یک پارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست (Strauss & Corbin, 1990, p.118).

۴. اعتبارسنجی نظریه

سرانجام این مهم است که مشخص شود که آیا تبیین نظری شما برای مشارکت‌کنندگان معنا دارد و معقول است و برگردان دقیقی از وقایع و توالی آنها در خود فرایند است. در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اعتبارسنجی (Validation) بخشی فعال از فرایند پژوهش است؛ به‌طور مثال، در خلال روال تطبیق مستمر در رمزگذاری باز، پژوهشگر بین داده‌ها و اطلاعات و مقوله‌های در حال ظهور، کثرت پدید می‌آورد (Triangulation). همین فرایند امتحان‌کردن داده‌ها در برابر مقوله‌ها، در مرحله رمزگذاری محوری روی می‌دهد. پژوهشگر پرسش‌هایی مطرح می‌کند که مقوله‌ها را ربط می‌دهد؛ سپس به بین داده‌ها برگشته و به دنبال مدرک، پیشامد و وقایع می‌گردد. پس از تدوین یک نظریه، نظریه‌پرداز داده‌بنیاد، فرایند را

به وسیله مقایسه آن با فرایندهای موجودی که در پیشینه تخصصی یافت می‌شود، اعتبارسنجی می‌کند (Creswell, 2005, p.413).

به این ترتیب مفهوم‌ها، مقوله‌ها و قضیه‌هایی که طی فرایند کدگذاری باز، محوری و سرانجام انتخابی به دست می‌آیند، خود نوعی روایی و اعتبار شمرده می‌شوند. پایایی نتیجه‌های تحقیق نیز از معیارهای تطبیق، قابلیت فهم، قابلیت تعمیم و کنترل فرایند نظریه‌پردازی حاصل می‌شود که در ادامه به بررسی آنها پرداخته می‌شود (خوش‌چهره و حبیبی، ۱۳۹۱، ص ۲۴۱).

بر اساس مرور روند استخراج مفهوم‌ها، مقوله‌ها و قضیه‌های تحقیق پایایی به این شکل بررسی شده است:

۱. برای سنجش معیار تطبیق پی‌گیری روند تحقیق در یافته‌ها نشان می‌دهد که مفهوم‌ها از داده‌های بررسی شده، تولید شده‌اند.

۲. روند تحلیل داده‌های تحقیق نشان می‌دهد که بر اساس معیار قابلیت فهم، مفهوم‌های استخراج شده از داده‌ها به شکل کاملاً نظام‌مند به هم ربط داده شده و پیوندهای مفهومی میان آنها برقرار و به کمک آنها مقوله‌ها به دست آمده‌اند؛ بنابراین معیار قابلیت فهم رعایت شده است.

۳. ساختار نظریه‌ها بر اساس مبانی معرفت‌شناسی و اصول حاکم بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری استخراج شده؛ پس قابلیت تعمیم دارد.

۴. برای بررسی «معیار کنترل فرایند» و حصول اطمینان از اینکه یافته‌های نظری به ارائه نظریه با اهمیت ختم شده است، موارد ذیل وجود دارد:

الف) بین مقوله‌ها و داده‌ها، رابطه و تبیین روشن و منطقی وجود داشته و نظریه‌های ارائه شده، نتیجه تبیین چارچوب مفهومی بوده است.

ب) بر اساس تبیین متن‌های واقعی و از راه فرایند علمی به دست آمده است.

ج) با تغییر شرایط یا جمع‌آوری داده‌های بیشتر، نظریه قابلیت بهبود و اصلاح را دارد.

د) پژوهشگر کوشیده کرده است تا مقوله‌ها را به هم مرتبط کند؛ سپس به وسیله

قضیه‌ها، مدل مورد نظر را ارائه کند.

۵. مدل نهایی

نظریه پردازان داده بنیاد، نظریه خویش را در سه شکل ممکن ارائه می دهند: الف) الگوی رمزگذاری بصری (A Visual Coding Paradigm)؛ ب) مجموعه ای از قضیه ها یا فرضیه ها؛ ج) داستانی که به شکل روایی (Narrative Form) نوشته می شود. در پژوهش پیش رو از الگوی اول بهره گرفته شده است. رادریگوس در پایان نامه خود از این الگو برای نشان دادن نتیجه حاصله استفاده کرده است (Rodrigues, 2011, p.106).

در الگوی بصری، نظریه پرداز داده بنیاد، مقوله ای را از مرحله های پیش انتخاب می کند و آن را در مرکز فرایندی که در حال تحلیل آن است، به عنوان پدیده مرکزی و محوری قرار می دهد؛ سپس دیگر مقوله ها را به آن مرتبط می کند. دیگر مقوله ها به این شرح هستند: الف) شرایط علی (Causal Conditions)؛ ب) راهبردها (Strategies)؛ ج) شرایط زمینه ای (Context Conditions) و مداخله گر (Intervening Conditions)؛ د) مقوله محوری (Core Category Or Phenomenon)؛ ه) پیامدها (Consequences). رمزگذاری، روابط موجود بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه ای و مداخله گر و پیامدها را نمایان می کند. شرایط علی بر پدیده محوری اثر می گذارند، پدیده محوری و شرایط زمینه و مداخله گر بر راهبردها اثر می گذارد و راهبردها بر پیامد اثر می گذارد (Creswell, 2005, p.398).

تعریف هر کدام از اجزای این الگو، به شرح ذیل است:

۱. شرایط علی: مقوله هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری اثر می گذارند.
۲. زمینه: شرایط خاصی که بر راهبردها اثر می گذارند.
۳. مقوله محوری: صورت ذهنی از پدیده ای که اساس فرایند است.
۴. شرایط مداخله گر: شرایط زمینه ای عمومی که بر راهبردها اثر می گذارند.
۵. راهبردها: کنش ها یا بر هم کنش های خاصی که از پدیده محوری منتج می شود.
۶. پیامدها: خروجی های حاصل از استخدام راهبردها (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶، ص ۸۴).

استراوس (Strauss) ویژگی هایی را برای انتخاب مقوله محوری مطرح کرده که خلاصه

آن در ادامه آورده شده است:

۱. آن مقوله باید محور و مرکز باشد؛ یعنی اینکه تمام مقوله های اصلی دیگر بتوانند به آن مرتبط شوند.
۲. باید بارها، در داده ها ظاهر شود. این به آن معناست که در تمام یا تقریباً تمام موارد،

نشانه‌هایی وجود دارند که به آن مفهوم اشاره می‌کنند.

۳. توضیحی که به تدریج با ربط‌دهی مقوله‌ها رشد پیدا می‌کند، منطقی و محکم است. هیچ‌گاه داده‌ای به اجبار استخراج نمی‌شود.

۴. نام یا اصطلاحی که برای تبیین مقوله محوری به کار گرفته می‌شود، باید به قدر کافی انتزاعی باشد تا بتواند در انجام پژوهش در دیگر عرصه‌های خرد و واقعی مورد استفاده قرار گرفته و پژوهشگر را به سمت پدیدساختن نظریه عمومی تر هدایت کند.

۵. هنگامی که مفهوم به شیوه تحلیلی از راه تلفیق با مفهوم‌های دیگر بهبود پیدا کرد، نظریه از لحاظ عمق و قوت اکتشافی، رشد یابد.

۶. مفهوم همان قدر که قادر به تشریح نکته اصلی برآمده از داده‌هاست، قادر به توضیح دگرگونی نیز باشد؛ یعنی اینکه اگر شرایط تغییر یابد، اگرچه شیوه‌ای که در آن پدیده‌ها بازگو می‌شود، ممکن است تا حدی متفاوت به نظر برسد، تبیین هنوز به قوت خود باقی است. این مفهوم نیز باید قادر به تبیین موارد متناقض یا جایگزین در چارچوب آن مقوله محوری باشد (Lee, 2001, p.51).

بر این اساس و با توجه به معیارهای پیش‌گفته مقوله «اقتصاد مردمی» به‌عنوان مقوله محوری انتخاب شد. ذیل این مقوله مفهوم‌هایی مانند «سیاست‌های اصل ۴۴» و «قدرت جوانان در حل مشکل‌های کشور» قرار می‌گرفت که به‌علت اهمیت آنها در مدل‌نمایی ذیل پدیده محوری نشان داده شد. توضیح اینکه با توجه به شرایط فعلی جمهوری اسلامی ایران از جمله دشمنان تهدیدکننده در داخل و خارج، تحریم‌های بین‌المللی نیاز به بهره‌گیری از نیروهای مردمی و پیشرفت درون‌زا بیش از پیش اهمیت یافته است؛ اما تحقق این مهم، نیازمند بسترسازی‌هایی از سوی مسئولان و دولت جمهوری اسلامی ایران است که شرایط زمینه‌ای را فراهم آورده و سیر تحقق آن را تسهیل کنند. از جمله این شرایط، ثبات سیاست‌های کلان اقتصادی، بهبود فضای کسب‌وکار، نهادینه‌شدن روحیه جهادی و نگاه پیشرفت اقتصادی عدالت‌محور که بسترساز اعتماد مردمی و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی است.

می‌توان گفت دو عامل مهم در شکل‌گیری کسب‌وکار و به جریان افتادن اقتصاد مردمی نقش دارند: الف) سرمایه لازم؛ ب) نیروی انسانی ماهر و کارآمد. تعامل این دو مهم در جهت اقتصاد مردمی نیاز به شرایط، وضع قوانین و مقررات و اصولی دارد که از فرمایش‌های مقام معظم رهبری استخراج شده است. در حقیقت، مداخله‌کنندگان در تحقق

اقتصاد مردمی در جمهوری اسلامی ایران نیز باید ویژگی‌ها و شرایطی داشته باشند تا در بلندمدت، این نظریه در جامعه پیاده شده و پایداری خود را حفظ کند. رعایت چارچوب حمایت از بخش خصوصی، اصول تولید ثروت در اسلام، مبارزه با فساد اقتصادی از این جمله هستند. در نظر گرفتن تمام شرایط علی و اصول پیش گفته به پی‌گیری راهبردهای مهم ذیل در بستر پیشرفت اقتصادی می‌انجامد: کوشش عمومی در جهت گسترش تولیدهای داخلی و مدیریت مصرف.

پیامد این راهبردها، شکوفایی بخش‌های مهم اقتصاد، افزایش درآمد و رفاه مادی و معنوی مردم - که به‌مثابه افزایش خزانه دولت است - و رسیدن به برتری ایران اسلامی در میان دیگر کشورهای منطقه است. این الگو در شکل ۶ نشان داده شده است.

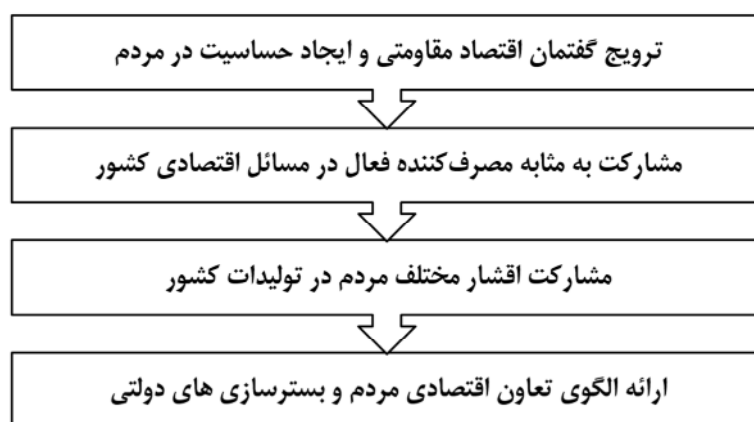
جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادهای آتی

با توجه به اهمیت ورود مردم به میدان‌های اقتصادی و نیز تأکیده‌های مقام معظم رهبری بر پیشرفت درون‌زا و اقتصاد مردم‌محور به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی اقتصاد مقاومتی در مطالعه پیش‌رو به تبیین منظومه فکری مقام معظم رهبری با استفاده از نظریه داده‌بنیاد متنی پرداخته شد. به این منظور مرتبط‌ترین بیان‌های وی در این مقوله مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در قالب مدلی ارائه شد. در مدل نهایی ارائه‌شده، اقتصاد مردمی به‌عنوان مقوله محوری مشخص شده و شرایط علی، بسترسازی‌های لازم و شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌کنندگان برای تحقق اقتصاد مردم‌محور تبیین شده است. محوریت مردم در اقتصاد، راهبردهای خاصی را نیز می‌طلبد که برگزیدن این راهبردها به پیامدهای مطلوب و پیشرفت اقتصادی در کشور خواهد انجامید.

براساس مطالعه انجام‌شده در پژوهش پیش‌رو می‌توان اقدام‌های موجود در شکل ۵ را

جهت تحقق اقتصاد مقاومتی پیشنهاد کرد:

شکل ۵: اقدام‌های پیشنهادی برای تحقق اقتصاد مردمی

ترویج گفتمان اقتصاد مقاومتی و پدیدساختن حساسیت در مردم

نخستین قدم در این عرصه ترویج گفتمان اقتصاد مقاومتی و نهادینه کردن این مهم که در حال حاضر فقط با مشارکت گروه‌های گوناگون مردمی به عبور از بحران‌های موجود در کشور قادر خواهیم بود. در این جهت باید نخبگان وارد این میدان شده و با درگیر کردن گروه‌های گوناگون مردمی به پدیدساختن ستادهای تبلیغاتی اقتصاد مقاومتی به‌وسیله رسانه‌های مردمی پرداخته شود.

مشارکت مردم به‌مثابه مصرف‌کننده فعال در مسائل اقتصادی کشور

درگیر کردن مردم درباره اصلاح الگوی مصرف به‌صورت جدی‌تر و ارائه الگوی مصرف مطلوب و منطقی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی جهت مشخص شدن اینکه چه مصرف کنند و چگونه این کار صورت پذیرد.

مشارکت اقشار گوناگون مردم در تولیدهای کشور

تحقق اقتصاد مقاومتی فقط با مشارکت مردمی امکان پذیر است. برای بالابردن مشارکت مردمی باید از هر نوع فعالیت اقتصادی مردمی استقبال کرد. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم شود که همه مردم خودشان را مؤکد در اقتصاد و شریک در پیشرفت و مقاومت کشور حس کنند و بر آن ببالند. باید فضایی پدید آید که مردم عادی هر فعالیت تولیدی را که خود را در آن توانمند می بینند، انجام دهند. ابتکارها و خلاقیت های فردی و گروهی در خدمت تولید و اقتصاد قرار گرفته و سرمایه های کوچک و کم حجم در تولید به کار گرفته می شوند. در این صورت تنوع محصول های تولیدی افزایش یافته، ظرفیت های جدیدی به ظرفیت های موجود کشور اضافه می شود. سبک زندگی بسیاری از مردم سبکی جهادی می شود. اقتصاد مردمی شکل بهتری گرفته و حمله های اقتصادی دشمن کم اثرتر می شود.

ارائه الگوی تعاون اقتصاد مردم و بسترسازی های دولتی

باید بتوان الگوهای تعاونی و کار گروهی را بیش از پیش در میان گروه های مردمی نهادینه کرد. این مشارکت می تواند در قالب سرمایه گذاری و بهره گیری از نیروی انسانی و مدیریت در عرصه اقتصاد ظهور یابد. نیز باید نهادسازی هایی در این باره انجام بگیرد.

افزون بر این، دولت نیز باید بسترسازی هایی ذیل را انجام دهد:

۱. گسترش فرهنگ تعاون در جامعه؛
۲. توسعه و ترویج فرهنگ رقابت و منع انحصار؛
۳. توسعه و گسترش فرهنگ اسلامی در فعالیت های اقتصادی.

در تحقیق های آتی این نظریه با مطالعه های عمیق تر در حوزه های ذیل می تواند تکمیل شود:

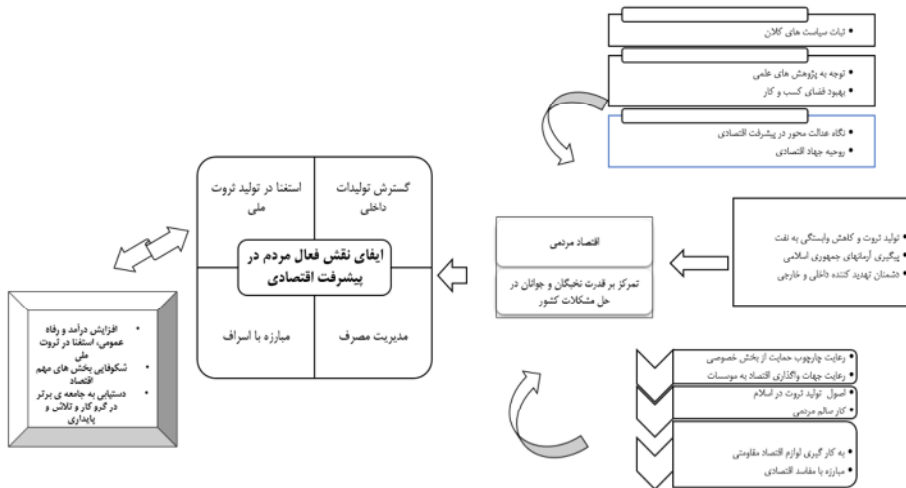
۱. مطالعه تطبیقی (Benchmarking) بین کشورهایی که با تحریم روبه رو بوده و راهبردهای ویژه خود را برگزیده اند. اینکه مردم این کشورها در وضعیت بحرانی چه عکس العملی از خود نشان داده اند و در حین اجرا با چه مشکل هایی روبه رو شده اند. در حقیقت باید مؤلفه های کامیابی این کشورها استخراج شده و هر کدام از آنها که متناسب با شرایط ایران اسلامی است، به کار گرفته شود.

۲. نظرسنجی و مصاحبه با محققان و اندیشه وران صاحب نظر در عرصه های اقتصادی و

اجتماعی به منظور طراحی سازوکارهای جلب مشارکت مردم در اقتصاد.

شکل ۶: الگوی بصری نهایی

منابع و مأخذ

۱. پتراس، جیمز؛ «امپریالیسم فرهنگی در آستانه پایان قرن بیستم»؛ ترجمه مجید رضایی، ماهنامه نگاه نو؛ ش ۱۸، ۱۳۷۲.
۲. خوش چهره، محمد و نیکبخش حبیبی؛ «اصول پایه ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت از دید اسناد فرادستی نظام ج.ا.ایران.»؛ فصلنامه راهبرد؛ ش ۲۱ (۶۲)، ۱۳۹۱.
۳. دانایی فرد، حسن؛ «تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی»؛ دانشور رفتار، ش ۱۱، ۱۳۸۴.
۴. _____ و مجتبی امامی؛ «استراتژی های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه پردازی داده بنیاد»؛ اندیشه مدیریت؛ س ۱، ش ۲، ۱۳۸۶.
۵. _____ و نونا مومنی؛ «تئوری رهبری اثربخش از دیدگاه امام علی ۷، استراتژی تئوری داده بنیاد متنی»؛ فصلنامه انقلاب اسلامی، س ۴، ش ۱۴، ۱۳۸۷.
۶. غفاری، غلامرضا؛ «تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی اقتصادی سازمان یافته روستاییان، به عنوان مکانیزمی برای توسعه روستایی ایران»؛ پایان نامه دکترا، تهران: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.

۷. مهرابی، امیرحمزه و همکاران؛ «معرفی روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد برای تحقیقات اسلامی»؛ مدیریت فرهنگ سازمانی، س ۹، ش ۲۳، ۱۳۹۰.
۸. مطهری، مرتضی؛ «مقدمه‌ای بر جهان‌بینی اسلامی»؛ ج ۵، جامعه و تاریخ؛ تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۹.
۹. مقام معظم رهبری؛ ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی؛ ۹۲/۱۱/۳۰.
۱۰. _____؛ بیانات در حرم مطهر رضوی؛ ۹۰/۱/۱.
۱۱. _____؛ ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه؛ ۷۲/۸/۱۸.
۱۲. _____؛ بیانات در دیدار دانشجویان؛ ۹۱/۵/۱۶.
۱۳. _____؛ بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه؛ ۹۰/۷/۲۴.
۱۴. _____؛ بیانات در دیدار جمعی از جوانان؛ ۷۷/۲/۷.
۱۵. _____؛ بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی؛ ۸۶/۱/۱.
۱۶. _____؛ بیانات در اجتماع کارگران کارخانجات تولیدی داروپخش؛ ۹۱/۲/۱۰.
۱۷. _____؛ بیانات در جلسه پرسش و پاسخ مدیران مسئول و سر دبیران نشریات دانشجویی؛ ۷۷/۱۲/۴.
۱۸. _____؛ بیانات در دیدار اعضای هیئت دولت؛ ۸۸/۶/۱۸.
۱۹. _____؛ بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت؛ ۸۳/۶/۴.
۲۰. _____؛ بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت؛ ۸۶/۶/۴.
۲۱. _____؛ بیانات در دیدار فعالان بخش‌های اقتصادی کشور؛ ۹۰/۵/۲۶.
۲۲. _____؛ بیانات در دیدار مردم شاهرود؛ ۸۵/۸/۲۰.
۲۳. _____؛ بیانات در دیدار مسئولان اقتصادی و دست‌اندرکاران اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی؛ ۸۵/۱۱/۳۰.
۲۴. _____؛ بیانات در دیدار هزاران نفر از معلمان سراسر کشور؛ ۹۰/۲/۱۴.
۲۵. _____؛ خطبه‌های نماز جمعه تهران؛ ۶۶/۸/۲۹.
۲۶. _____؛ دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت جدید با رهبر انقلاب؛ ۷۶/۶/۲.

۲۷. _____؛ دیدار رئیس جمهور و هیئت دولت با رهبر معظم انقلاب اسلامی؛
۸۹/۶/۸
۲۸. _____؛ دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت با رهبر انقلاب؛
۱۳۹۱/۶/۲
۲۹. _____؛ دیدار کارآفرینان تولیدی، صنعتی و کشاورزی با رهبر انقلاب؛
۸۹/۶/۱۶
۳۰. _____؛ دیدار کارگزاران نظام با رهبر انقلاب؛ ۹۱/۵/۳
۳۱. _____؛ دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان با
رهبر انقلاب؛ ۱۳۹۱/۵/۸
۳۲. هادوی‌نیا، علی‌اصغر؛ فلسفه اقتصاد در پرتو جهان‌بینی قرآن کریم؛ تهران: پژوهشگاه
فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷.

33. Creswell, John W; "Educational research: Planning, conducting and evaluating, quantitative"; 2005.
34. Lee, Jinyoul; "A grounded theory: integration and internalization in ERP adoption and use"; 2001.
35. Rodrigues, Laudalina; **Early Education Foundation: Portuguese Canadian Mothers' Preferences and Choices**; Department of Graduate and Undergraduate Studies in Education Faculty of Education, Brock University, 2011.
36. Sigmund Freud, James Strachey; **Civilization and Its Discontents P**; Gay (Ed.), 1989.
37. Strauss, & Corbin; "Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques"; 1990.
38. Strauss, Anselm, & Corbin, Juliet; "Basics of qualitative research: Procedures and techniques for developing grounded theory", ed: **Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.**